

ЯЦКІВ

Ярослав Степанович — академік НАН України, директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України, голова Українського міжнародного комітету з питань науки і культури при НАН України

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО МІЖНАРОДНОГО КОМІТЕТУ З ПИТАНЬ НАУКИ І КУЛЬТУРИ ПРИ НАН УКРАЇНИ У 1990 – 2022 рр.

Шановні колеги!

16 липня 1990 р. Верховна Рада Української РСР ухвалила Декларацію про державний суверенітет України. Цій події передувало пожвавлення політичного та громадського життя в Україні. Активно діяв Народний Рух України. Розвивалися процеси демократизації, підтримані широкими масами. Розпочався період зміцнення зв'язків з українською діаспорою.

Усе це позначилося і на діяльності Академії наук УРСР. Президія АН УРСР (президент Борис Патон та головний учений секретар Б. Стогній) підтримала пропозицію Миколи Жулинського щодо створення в Академії органу, який опікувався б налагодженням зв'язків з науковцями української діаспори. Так, 18 липня 1990 р. у структурі Академії з'явився Комітет науки і культури (КНК) для зв'язків з українцями за кордоном, який очолив Ярослав Яцків. 9 серпня 1990 р. відбулося перше засідання Комітету.

Найбільш плідно Комітет науки і культури співпрацював з НАН України, Міжнародною асоціацією українців, Українським фізичним товариством, Українською математичною та астрономічною асоціаціями, закладами вищої освіти, громадськими організаціями. І саме така широка співпраця давала позитивні результати. КНК зарекомендував себе в наукових і громадських колах в Україні та за кордоном як авторитетна інституція, здатна організувати перспективні проекти та консолідувати наукові сили для їх виконання. Ми ініціювали проведення численних круглих столів, міжнародних семінарів, конференцій, симпозіумів; займалися підготовкою наукових та науково-популярних видань, популяризацією всесвітньо відомих праць з українознавства. Комітет сприяв розгортанню досліджень з україністики на теренах України та за кордоном,

опікувався створенням науково-термінологічної бази в нашій державі.

За час існування Комітету було підготовлено та успішно реалізовано низку проєктів наукового, науково-освітнього та культурного спрямування. Їх детальний аналіз наведено у книзі «Наука і культура України: долаючи кордони» (автори: Я.С. Яцків, М.Г. Железняк, І.Ю. Ізотова; Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. Київ: Академперіодика, 2018). Тут я лише коротко згадаю кілька цих проєктів.

Проєкт «Універсал». Наприкінці 1994 р. Комітет науки і культури при НАН України разом із Київським міським будинком вчителя започаткували проєкт «Універсал», метою якого було відзначення роковин подій визвольних змагань українського народу в 1917–1921 рр. та вшанування 80-річчя проголошення Української Народної Республіки — першої незалежної держави на теренах сучасної України. Зокрема, КНК при НАН України сприяв виданню архівних документів та матеріалів Центральної Ради, біографічного довідника всіх її діячів, встановленню меморіальної дошки та скульптурної композиції на фасаді Київського міського будинку вчителя, в якому в 1917–1918 рр. працювала Центральна Рада.

Проєкт «Науці — громадську ініціативу». Загальновизнаною та підтвердженою світовою практикою є думка про те, що наука — один із визначальних факторів розвитку матеріального та духовного життя суспільства, основа новітніх технологій у всіх сферах людської діяльності, стратегічний елемент безпеки кожної держави, базис інтелектуального розвитку особистості. Рівнем науки характеризується ступінь цивілізованості нації та розвитку кожної держави.

У роки незалежності України з кожним днем зростає занепокоєння й тривога за долю української науково-технологічної сфери. Про це неодноразово говорилося та писалося на різних рівнях державної влади та наукової ієрархії, постійно триває жвава дискусія у засобах масової інформації.

У 2004 р. КНК при НАН України з метою всебічного аналізу перспектив розвитку науки

в Україні започаткував серію круглих столів та екскурсій. Усього відбулося сім засідань, які показали, що, з одного боку, у науковців нарізлю розуміння нагальної необхідності впроваджувати в життя реформи управління, а з іншого боку, було абсолютно очевидно, що такі радикальні дії потребують врахування думки самого наукового співтовариства стосовно того, в якому напрямі рухатися і що саме слід змінити, щоб не зашкодити справі, зберегти набуте і дати поштовх подальшому розвитку науки. Ми зібрали пропозиції щодо реформування науково-технологічної сфери, систематизували і проаналізували їх та провели відкритий Форум науковців і громадських наукових організацій з метою підсумкового обговорення та напрацювання рекомендацій. На жаль, за роки, що минули з того часу, стан справ у науково-технологічній сфері України лише погіршився.

Проєкт «Славетні імена української науки». Україна багата славетними іменами в галузі науки і культури. І нам, її громадянам, притаманне бажання пишатися внеском свого народу у загальну духовну та культурну скарбницю людства. Серед наших славетних попередників та сучасників є відомі у світі особистості, але є й ті, чий імена ще недостатньо знані, зокрема в Україні. З метою пропагування сучасних наукових здобутків, ознайомлення широкого загалу з історією науки та висвітлення місця, яке посідають наукові пошуки українських дослідників у спільному міжнародному науковому просторі, у грудні 1997 р. КНК при НАН України разом з редколлегією газети «Світ» започаткували спільний проєкт «Славетні імена української науки». Було опубліковано цикл статей, створено вісім оригінальних телефільмів про українських вчених. А далі естафету висвітлення сторінок історії української науки підхопив заснований у 2006 р. журнал «Світогляд». На його сторінках публікуються матеріали, присвячені життєвому шляху та науковій творчості славетних науковців, якими пишається українська земля.

Проєкт «Елітарна світлиця». З метою обговорення актуальних проблем державотворення, науки, культури, політичного та громад-

ського життя суспільства навесні 1996 р. КНК при НАН України спільно з Київським міським будинком вчителя започаткували проєкт «Елітарна світлиця» — проведення щомісяця вечірніх читань, до участі в яких залучалися провідні науковці та політики, діячі науки й культури, іноземні гості, широке коло представників науково-освітньої спільноти.

Засідання «Елітарної світлиці» набули популярності, стали затребуваними і позитивно сприймалися громадськістю. Лише в період 1996—2014 рр. відбулося понад 150 засідань.

Проєкт «Українські вчені за кордоном: перспективи співпраці та повернення». У жовтні 2000 р. Комітет спільно з Центром соціальних експертиз і прогнозів Інституту соціології НАН України, Центром досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України і громадською організацією «Жінки в науці» започаткували цей проєкт з метою вивчення досвіду різних країн світу щодо вирішення проблеми відтоку висококваліфікованих науковців, аналізу реального стану цієї проблеми в Україні та створення бази даних респондентів (українських учених за кордоном) для подальшого проведення соціологічного опитування, яке дозволить проаналізувати перспективи активізації реальної співпраці українських учених за кордоном з їхніми колегами в Україні.

Під час виконання проєкту було проведено соціологічне опитування, результати якого опрацьовано у Центрі соціологічних експертиз і прогнозів. Висновки з цього дослідження представлено на міжнародній конференції у 2001 р. і детально викладено в «Інформаційному бюлетені КНК при НАН України» (№ 14, 2002 р.).

Україністика у Віденському університеті. У 1997 р. в українсько-австрійських відносинах відбулася значна подія: в Інституті славистики славетного Віденського університету започатковано новий курс — «Українська мова та література».

Це стало можливим завдяки активним зусиллям КНК при НАН України, Інституту українознавства Київського національного універ-

ситету імені Тараса Шевченка та професорки Інституту славистики Віденського університету Ю. Бестерс-Ділгер за підтримки Посольства України в Австрійській Республіці та Міністерства у справах науки та технологій України.

Із зимового семестру 1997/1998 навчального року в Інституті славистики Віденського університету відкрито спеціалізацію з україністики як другого фаху. До цього впродовж 20 років тут діяли курси української мови для всіх, хто нею цікавився. Відкриття спеціалізації з україністики стало можливим завдяки угоді, укладеній між КНК та Віденським університетом. За цим документом українська сторона брала на себе зобов'язання за власний кошт відряджати викладачів україністики для читання циклу лекцій згідно з погодженою навчальною програмою.

На такий подарунок української сторони несподівано відреагувало Міністерство науки і досліджень Австрії. Напередодні урочистого відкриття українознавчих студій в Інституті славистики Міністерство виділило додаткове фінансування для матеріального забезпечення впродовж двох років запрошеного українського професора для викладання україністики у Відні. На стипендію, виділену КНК при НАН України, до Відня було відряджено докторанта філологічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка кандидата філологічних наук Лідію Гнатюк. Вона почала викладати спеціальні мовознавчі дисципліни: історичну граматику української мови, синтаксис, стилістику, а також вести орфоепічний практикум та заняття з перекладу з німецької мови на українську. Гостьовим професором Інституту славистики Віденського університету став доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка доктор філологічних наук Іван Мегела. Упродовж зимового семестру 1997/1998 та літнього семестру 1999 р. він викладав історію української літератури, країнознавство, історію української культури та курс практичної мови.

Історично Віденський університет має тісні зв'язки з Україною — свого часу там навчалася чимало знаної у світі української інтелігенції,

в тому числі Іван Франко, Лесь Курбас, Іван Пулюй. Бували там Михайло Грушевський і Вячеслав Липинський.

За участю КНК у Віденському університеті встановлено меморіальну дошку Іванові Франку. Тепер у Відні, як і 100 років тому, звучать палкі й ніжні вірші Івана Франка. Студенти слухають лекції з історії України, її літератури, мови і тим самим готуються до дружньої співпраці з Україною.

Україна відкривається світові, і світ приймає її такою, якою вона є. Хоча, можливо, і не такою, про яку мріяли закордонні українці. Тому тільки консолідація всіх українських на-

укових, культурних та ділових кіл, усіх патріотів України незалежно від того, де вони живуть і чим займаються, сприятиме активному будівництву демократичної суверенної України. КНК при НАН України мав на меті сприяння цій консолідації.

24 лютого 2022 р. Україна вступила у нову еру своєї історії. Часи змінилися, і це зумовлює необхідність суттєвих змін у діяльності Комітету науки і культури при НАН України. Зараз триває обговорення цього питання на різних платформах, і постає вічне запитання «Як бути?».

Дякую за увагу!